

- М.П. Деменко та інші. – Х. : ХВУ, 2001. – 410 с.
3. Вербець В. В. Соціально-педагогічний моніторинг у вузі : монографія / В. В. Вербець. – Рівне : РДГУ, 2002. – 305 с.
  4. Главацька О. Л. Основи самовиховання особистості : навчальний посібник / О.Л. Главацька. – К. : Кондор, 2009. – 206 с.
  5. Коровка О. Виховна система школи майбутнього як модель позитивної соціалізації учня / О. Коровка, С. Бочаров, Л. Дубинка // Директор школи, ліцею, гімназії – 2009. – № 6. – С. 116–122.
  6. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : навчальний посібник / С. Г. Карпенчук. – К. : Вища школа, 1997. – С. 254–273.
  7. Педагогическая библиотека, издаваемая К. Тихомировым и А. Х. Адольфом. Вып. XII. Опыт педагогической хрестоматии. – М., 1898.
  8. Психолого-педагогический словарь / Сост. Рапацевич Е. С. – Минск : Современное слово, 2006. – 920 с.
  9. Самовдосконалення майбутнього офіцера та методика його здійснення : Навчально-методичний посібник / Е. П. Дуб, В. Д. Кислий, В. І. Пасічник, М. М. Ширококов. – Х. : ХУПС, 2006. – 72 с.
  10. Сухомлинский В. А. Мудрая власть коллектива / В.А. Сухомлинский. – М. : Молодая гвардия, 1975. – 239 с.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2010

Я. В. Бойко

аспірантка каф. педагогіки

Слов'янський державний педагогічний університет

САМОРОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ТА САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТА

У статті розглядається проблема саморозвитку особистості та організації самоосвітньої діяльності студента. Розкривається сутність поняття “саморозвиток – самоосвіта”. Вказано особливості педагогічному процесу, який спрямований на розвиток і формування самоосвітньої діяльності студентів. Звертається увага на причини низького ціннісного ставлення до саморозвитку, самовиховання у студентів. Визначено умови успішної організації саморозвитку, самоосвіти майбутніх учителів.

Ключові слова: навчальна діяльність, саморозвиток, самоосвіта, самоудосконалення, особистість.

В статье рассматривается проблема саморазвития личности и организации самообразовательной деятельности студента. Раскрывается сущность понятия “саморазвитие”, “самообразование”. Указаны особенности педагогического процесса, который направлен на развитие и формирование самообразовательной деятельности студентов. Обращается внимание на причины низкого ценностного отношения к саморазвитию, самовоспитанию у студентов. Определены условия успешной организации саморазвития, самообразования будущих учителей.

Ключевые слова: учебная деятельность, саморазвитие, самообразование, самосовершенствование, личность.

The problem of personalities' self-development and students' self-educational activity is considered in the article. The essence of notions “self-development”, “self-education”

These features of pedagogical process, which aims at the development and formation of self-educational activity of students. Attention is drawn to the reasons for low value treatment for self-development, self-education students. The conditions of successful self-development, self-education of future teachers.

Keywords: educational activity, Self-development, self-education, self-perfection, personality.

В умовах глобалізаційних змін сформувалося нове бачення ролі освіти у житті кожної людини, у її становленні як особистості, у розвитку індивідуальних здібностей та інтересів, у формуванні професійних якостей майбутнього фахівця. Завдання формування особистості майбутнього спеціаліста впливають із динаміки трансформації українського суспільства. Йдеться не просто про адаптацію до соціально-економічної ситуації в державі: необхідно випереджати її тенденції, формуючи кадровий корпус, орієнтуючись на кращі світові зразки. Сьогодні поступово змінюється змістовна сутність кваліфікації майбутнього фахівця: зростає вплив соціально-психологічних і особистісних факторів на здатність людини до самоосвіти й саморозвитку, самоконтролю і самовдосконалення.

На сучасному етапі розвитку суспільства студенти вузів відчують потребу в систематичному підвищенні й поглибленні знань, опануванні останніми досягненнями науки та техніки, щоб швидко й ефективно засвоїти потік інформації, що постійно оновлюється, переробляти й творчо застосовувати знання в навчально-пізнавальній, науково-дослідній і професійній діяльності.

На теоретико-методологічному рівні проблема саморозвитку особистості знайшла своє висвітлення в працях вітчизняних (І. Бех, Б. Вульф, О. Газман, Г. Звенигородська, В. Зінченко, О. Киричук, Б. Кобзар, Л. Кулікова, А. Меренков, М. Ценко) і зарубіжних (Р. Бернс, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс та ін.) дослідників. Психологічні аспекти саморозвитку особистості аналізували Н. Біянова, С. Максименко, Б. Мастеров, Г. Цукерман.

Звернення до філософської (М. Бахтін, М. Бердяєв, В. Біблер, Є. Бондаревська, Ю. Борев, Б. Лихачов, Ю. Жданов, Е. Льєнков, М. Каган, Е. Маркарян, В. Семенов, Е. Соколов, А. Швейцер) та психолого-педагогічної (Л. Божович, Л. Виготський, Г. Іллін, В. Кохановський, О. Леонтьєв, І. Лернер, А. Люблінська, С. Рубінштейн, М. Скаткін) літератури дозволяє простежити еволюцію підходів до проблеми розвитку культурного потенціалу особистості.

Вітчизняна й зарубіжна наука мають в своєму розпорядженні достатню кількість робіт, присвячених проблемі формування пізнавальних інтересів, активізації пізнавальної діяльності, розвитку самостійності в процесі пізнання (Б. Ананьєв, Б. Єсіпов, Ю. Кулоткін, І. Лернер, М. Махмутов, І. Підкасистий, Г. Сухобська). Проблема формування

самосвідомості займалися Л. Божович, Л. Виготський, Р. Немов, С. Рубінштейн, І. Кон, В. Столін, А. Маслоу, Р. Берні; концепції безперервної освіти розроблялися Є. Білозерцевим, С. Вершловським.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблем самоосвіти показав, що на сьогодні вивчені найважливіші питання теорії й практики самоосвіти, розглянуті його історичні витоки (Л. Айзенберг, А. Громцева, Г. Закиров, Г. Коджаспірова, М. Кузьміна, І. Наумченко, Б. Райський); формуванню умінь і навичок самоосвітньої діяльності присвячені роботи Г. Гусева, І. Колбасько, Т. Клімової, І. Підкасистого.

Проблемою формування готовності до самоосвіти займалися Г. Коджаспірова, Н. Іванова, І. Наумченко, Б. Райський та ін. Учені наголошують на важливості формування у студента вищого навчального закладу компетентності самоосвіти, яка б сприяла самовдосконаленню, саморозвитку фахівця, активізувала його готовність до самостійного отримання та поповнення знань, реалізувала здатність і бажання до навчання у продовж життя.

Це зумовило здійснити спробу систематизації та узагальнення накопиченого досвіду з проблеми саморозвитку та самоосвіти студента.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Якісна гармонійна професійна підготовка фахівців у вищих навчальних закладах можлива за умов реалізації основних принципів функціонування та саморозвитку (наступність, неперервність, системність, інноваційність, цілісність та інтегрованість, індивідуальна спрямованість), використання класичних методів (порівняння, композиції та декомпозиції, систематизації, моделювання та прогнозування, узагальнення, інтеграції та диференціалізації) проектування сучасної інноваційної університетської системи освіти для задоволення потреб особистості та суспільних потреб у певній діяльності в тій чи іншій сфері суспільного розподілу праці.

Особливо актуальними ці завдання стають у зв'язку з набуттям освітою гуманістичної спрямованості, головними рисами якої є уявлення про людину як самобутню сутність, орієнтація на активність особистості, її здатність до самоосвіти, саморозвитку й самореалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Організація навчально-виховного процесу у вищій школі потребує активізації самоосвіти й саморозвитку студентів, оскільки головною метою освіти сьогодні визнано всебічний розвиток людини як особистості, як найвищої цінності суспільства. Про це йдеться в “Концепції національного виховання” (1994), “Концепції громадянського виховання особистості” (2000), Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті (2001), Законі України “Про вищу освіту” (2002) та інших державних документах.

Категорія “саморозвиток” одне з ключових понять у сучасній філософії, соціології, психології та у такій галузі знання, як синергетика. Аналіз

досліджень М. Бахтіна, М. Бубера, Г. Гегеля, К. Роджерса, П. Щедровицького, В. Франкла дозволяє виокремити ряд суттєвих ознак цього феномену. Саморозвиток – внутрішній процес, визначений спосіб реагування людини на вплив середовища, усвідомлене вдосконалення себе самою людиною.

У дослідженнях М. Боритка, Б. Вульфо́ва, О. Газмана, В. Іванова, М. Сергєєва визначається, що саморозвиток майбутніх викладачів – обов’язкова складова сучасної освіти, показник суб’єктності вчителя на всіх етапах його неперервної педагогічної освіти. Порівняння визначень поняття “саморозвиток” дозволяє констатувати, що саморозвиток – це внутрішній процес самозміни системи внаслідок дії власних протиріч, вищий рівень саморуку. При цьому система, що розвивається, має бути відкритою, оскільки внутрішні ресурси не можуть довго забезпечувати її існування.

Аналіз досліджень К. Абульханової-Славської, О. Бодалева, О. Єрмолаєвої дає підстави для висновку, що суттєвою характеристикою саморозвитку є свідома якісна самозміна самого себе, яка є головним внутрішнім механізмом індивідуально-особистісного розвитку. Якісним показником процесу становлення суб’єктності людини є її цілеспрямований саморозвиток.

Традиційно під самоосвітою мають на увазі самостійну, систематичну роботу людини, спрямовану на розширення власних загальних і професійних знань та усунення недоліків, яка має на меті максимальну самореалізацію та служіння суспільним інтересам.

Головними принципами самоосвіти і саморозвитку, на думку багатьох учених (В. О. Сухомлинський, Л. М. Гришин, В. А. Кан-Калик, Л. І. Рувинський та ін.), мають бути свідомість, активність і цілеспрямованість.

Основними мотивами самоосвіти і саморозвитку виступають майбутня професійна діяльність та особисте життя (С. І. Голошвець, О. М. Сахань, І. В. Серєда, О. Г. Харчев, Т. В. Хілько та ін.).

Аналіз педагогічних джерел, у яких висвітлюються проблеми саморозвитку, самоудосконалення (М. Гумєрова, Є. Зеєр, О. Мороз, Г. Селевко, І. Шаршов), і досвід педагогів-новаторів дозволили виділити умови успішної організації саморозвитку, самоосвіти студентів – майбутніх учителів:

- усвідомлення особистістю цілей, завдань і можливостей свого розвитку й саморозвитку;

- орієнтація студентів на творчий саморозвиток особистості в процесі навчальної діяльності;

- створення особливої ситуації розвитку – специфічної системи відносин педагога й студента, що характеризуються відвертістю і довірчістю;

- організація поетапної системи умов, спрямованої на формування ціннісного відношення до педагогічної діяльності, до процесу

самовдосконалення в контексті особистісно-орієнтованого навчання;

– розробка дидактичних засобів, матеріалів, що стосуються підготовки до саморозвитку студентів – майбутніх учителів;

– створення власної траєкторії творчого саморозвитку студента в контексті суб'єкт-суб'єктних відносин у вузі – урахування загальнодидактичних і частковометодичних принципів у організації саморозвитку майбутніх учителів.

У науково-педагогічній літературі (М. Гумерова, Р. Теуважукова, І. Шаршов) описано причини низького рівня саморозвитку, самоосвіти, недостатнього (низького) ціннісного ставлення до саморозвитку, самовиховання у студентів: а) недостатня розробленість теоретичних основ такого саморозвитку, самоосвіти; б) невміння студентів використовувати можливості самостійної роботи для саморозвитку, самоосвіти; в) недостатній рівень розвитку самосвідомості рефлексії; г) відсутність у системі вузівської освіти реальних технологій організації процесу самоосвіти, самоудосконалення.

Для організації успішного саморозвитку майбутніх учителів слід розробити модель дидактичних умов, на основі якої розробити спеціальні технології, сконструювати особистісно-орієнтовані ситуації саморозвитку та їх впровадження.

Педагогічному процесу, спрямованому на розвиток і формування самоосвітньої діяльності студентів, притаманні 1) ентузіазм викладача, його зацікавленість предметом, який викладається, безперервний науковий пошук; 2) різноманітність педагогічних дій, творчий характер навчання, організація групової взаємодії на заняттях, участь студентів у дискусіях, мозкових атаках, рольових іграх тощо; 3) створення сприятливого психологічного клімату, повага до студента, віра в його сили, створення ситуації успіху; 4) організація творчої взаємодії студента і викладача у навчальному процесі, побудованої на партнерських стосунках; 5) застосування у педагогічному процесі елементів самоосвіти, озброєння студентів прийомами самостійної пізнавальної діяльності, надання їм відповідної допомоги; 6) відповідність матеріалу, що вивчається, запитам студентів, наявність оптимального рівня труднощі, проблемний характер майбутньої професії; 7) повна інформація для студентів про завдання, що стоять перед ними, вимоги до їх виконання, наявність зворотного зв'язку.

Сучасна університетська освіта має забезпечувати підготовку фахівця, здатного не тільки до репродуктивної професійної діяльності, а, перш за все, зорієнтованого на подальшу самоосвіту й саморозвиток, спроможного бути суб'єктом організації власної життєдіяльності. Ці складні завдання випускник університету зможе вирішувати лише за умов чіткої та ефективної організації навчального процесу, самоосвіти й самовиховання.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок

у даному напрямку. Важливими компонентами навчального процесу виступають всебічний інтелектуальний і психічний розвиток особистості, її активна участь у пізнавальній діяльності, саморозвитку та самоосвіті.

Створення умов для особистісно-професійного саморозвитку студента, озброєння його навичками роботи над собою, спрямування його зусиль на самоосвітню діяльність і самовдосконалення особистості – основні пріоритети в організації навчально-виховного процесу сучасного вищого навчального закладу.

Література

1. Закон України «Про освіту». – К. : Генеза, 1996. – 36 с.
2. Богданов І. Т. Проблеми самоосвітньої діяльності студентів педагогічних навчальних закладів / І. Т. Богданов // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: Серія педагогічна: Дидактики дисциплін природознавчо-математичної та технологічної освітніх галузей. – Кам'янець-Подільський: К-ПДПУ, 2000. – Вип. 6. – С. 67-72.
3. Буряк В. К. Умови та засоби самоосвіти студентів / В. К. Буряк // Вища школа. – 2002. – № 6. – С. 18-29.
4. Громцева А. К. Формирование у школьников готовности к самообразованию: [учеб. пособие по спецкурсу для студентов пед. институтов] / А. К. Громцева. – М.: Просвещение, 1983. – 144 с.
5. Касьяненко М.Д. Самостоятельная работа студента: [учебное пособие для слушателей ФПК вузов] / М.Д. Касьяненко. – К.: УМК ВО, 1988. – 280 с.
6. Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов: [учебное пособие для слушателей ФПК вузов] / В. А. Козаков. – К.: УМК ВО, 1988. – 280 с.
7. Кулюткин Ю. Н. Самоорганизация познавательной активной личности как основа готовности к самообразованию / Ю. Н. Кулюткин. – М., 1977. – 75 с.
8. Малихін О. В. Методичні рекомендації для формування у майбутніх учителів потреби в професійній самоосвіті / О. В. Малихін. – Кривий Ріг: КДПУ, 2000. – 24 с.
9. Протасова Н. Г. Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку / Н. Г. Протасова. – К., 1998. – 176 с.
10. Психологические проблемы самообразования учителя / [под ред. Г. С. Сухобской]. – М., 1986. – 98 с.
11. Пшебильский П. Г. Содержание и методика самообразования педагога-воспитателя / П. Г. Пшебильский. – М., 1984. – 80 с.
12. Скарнар В. К. Пути совершенствования форм и методов самообразования учителей / В. К. Скарнар. – К., 1982. – 48 с.

Стаття надійшла до редакції 31.03.2010 р.

Стіліані Гліада Христові
здобувач Інституту педагогіки
НАПН України

ВИРОБЛЕННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЯК ЧИННИК ОСОБИСТІСНОГО САМОРОЗВИТКУ

У статті розглядаються лінгводидактичні поняття, які є визначальними для дослідження – поняття «культура мовлення», комунікативні якості мовлення, показники якостей досконального мовлення. Особливу увагу приділено розкриттю